

PETRU-COSMIN COVRIG*

STUDIU DE CAZ ASUPRA UNUI DOCUMENT MEDIEVAL PRIVITOR LA VECHIMEA ROMÂNILOR DIN REGATUL UNGARIEI**

Cercetarea istorică românească modernă și contemporană a abordat cu o anumită consecvență problema originii românilor din Transilvania și a celorlalte părți ale Regatului Ungariei medievale locuite de ei, în special prin prisma continuității lor pe aceste meleaguri; însă nu s-a prea ocupat de crearea unui studiu care să prezinte o istorie a imaginarului politic al românilor acelor vremuri, a felului în care își percepeau ei înșiși originea și vechimea în raport cu ceilalți locuitori. Este o carență datorată sărăciei materialului documentar și faptului că, neapucând să se constituie într-o stare proprie în cadrul Regatului, ei au devenit subiect neglijat, secundar. Astfel, cercetarea de față își propune să schițeze o ipoteză de lucru în acest sens, prin aducerea în prim-plan a unui document coroborat cu informațiile din cronicile maghiare, dar ținând cont de ideea originii la alte grupuri din acea perioadă temporară. Desigur, prin exprimarea unui etnonim (români, maghiari, sași) nu mă refer la întreaga masă a populației, ci doar la partea de suprafață a acesteia, la elita nobiliară.

Documentele medievale emise de cancelaria regală a Ungariei sau de alte foruri competente ale timpului (conventuri, capitluri, alte *loca credibilia*) au un rol major în identificarea unor evenimente, construcții sociale, politice, identitare contemporane lor, fiind considerate de către mulți istorici drept surse primare de o veridicitate mai mare decât cronicile oficiale; ele furnizează mai multe date¹, care de obicei prezentau punctul de vedere al regelui sub al cărui patronaj se scriau. Documentele juridice, în special cele care se ocupă de lucruri concrete (moșteniri, posesiuni, hotare), sunt considerate mult mai obiective din punctul de vedere al acurateții informației transmise decât cele narative (cronici, geste, epistole, descrieri); însă și acestea pot avea o puternică încărcătură ideologică în concordanță cu spiritul timpului, acest lucru putându-se citi printre rânduri. Fiind niște acte cu caracter juridic, care rezolvă diferite diferenduri, ele nu au scopul de a transmite urmașilor niște fapte din trecut. Nici nu au pretenția de a crea o ideologie care să legitimeze o anumită parte, ci doar o transpun, transcriind totodată niște stări de fapt existente deja, cunoscute și acceptate de părțile implicate².

---

* Doctorand, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

** Cercetare finanțată prin proiectul „MINERVA – Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și post-doctorală”, cod contract POSDRU/159/1.5/S/137832, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

¹ Pál Engel, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary 895-1526*, London/New York, 2001, p. XVI.

² Pentru mai multe informații în ceea ce privește înființarea și funcționarea locurilor de adeverire, vezi Martin Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, New York, 2000, p. 66-70, și Vekov Karoly, *Locul de adeverire din Alba Iulia (secolele XIII-XVI)*, Cluj-Napoca, 2003, p. 63-132.

Astfel, cercetarea de față are ca element principal tocmai expunerea unui astfel de caz, surprins într-un document datat în anul 1452.

Acest act, emis la 5 iunie 1452, emitenții fiind banii Severinului, Mihail de Ciorna (*Csarna*) și Petru Danci (*Dants*) de Sebeș, are în vedere o dispută asupra unei posesiuni, Dobregoste de Jos (*Also Dobrogost*), dintre familiile nobiliare³ de origini cneziale, de Mâtnic (*Mothnok*) și de Măcicaș (*Matskas*)⁴. Procesul era câștigat de către cei din urmă, respectiv nobilul Iacob, cu frații săi Ladislau și Dumitru, cu toate că și cei din familia Mâtnic avuseseră cândva drepturi asupra moșiei disputate, cel mai probabil fiind inițial stăpânită de ambele familii în devălmășie⁵.

Din punctul de vedere al conținutului, documentul nu este o excepție în comparație cu alte înscrisuri oficiale din aceeași perioadă, fiind cunoscut și studiat de către cercetători⁶. Este ieșit din comun doar prin faptul că, spre deosebire de celelalte documente emise în aceeași perioadă, în momentul în care se menționează vechimea stăpânirii acestor români asupra posesiunii disputate, nu se formulează sintagmele folosite frecvent în documentele de acest gen, cum ar fi: *ab antiquo, divi et catholici reges Hungariae, divos reges Hungarie* (sfinții regi ai Ungariei, care au dobândit cu timpul o aură legendară, ținând cont că au fost printre cei care au fondat, susținut și întărit instituția regalității și creștinismul); sau, și mai concret (în cazul în care una din părțile implicate în aceste procese avea act de confirmare a posesiunii de la rege), numele respectivului rege și împrejurările în care dobândise posesiunea în litigiu. Astfel, acest document folosește un termen aparte, mai puțin întâlnit, și anume, sintagma „o mie de ani”: „in dominium... ab annis Domini millenis” (*în stăpânire... de la Domnul, o mie de ani*). După cunoștințele noastre, nu știm să mai existe vreun document contemporan sau anterior acestuia, care să conțină această formulă. Respectiva sintagmă a fost până acum explicată drept un „clișeu mental al imemorialului, prezent în conștiința publică și care demonstrează că românii erau considerați stăpâni dintotdeauna”⁷; deci doar o formulă standard, ca oricare alta din cele enumerate mai sus, pentru a întări credibilitatea vechimii drepturilor românilor pe teritoriul stăpânit de regalitatea maghiară. Este evident că avea și acest rol, însă credem că dezvolta o conotație mult mai profundă și mai complexă, pe care vom încerca să o prezentăm mai jos.

Interesant este că printr-un simplu calcul matematic, scăzând o mie de ani de la data redactării documentului, se obține cu exactitate același număr care corespunde tocmai perioadei în care hunii au stăpânit zona bazinului carpatic sub conducerea lui Attila, considerat în sursele medievale drept strămoșul regilor Ungariei⁸. Întrebarea care se impune în acest caz este tocmai cum de s-a ajuns ca, într-un conflict între membrii micii nobilimi românești, să se ia ca reper această perioadă, și de ce? Cheia răspunsului (corelată cu începuturile influențelor Umanismului) credem că se află tocmai în raportarea lor față de instituția legitimatoare a regalității, față de felul cum își justificau drepturile,

³ Familia de Matnic a fost înnobilită încă de la 1375, destul de devreme față de restul familiilor românești care au ajuns la această poziție, devenind o putere pe plan local, în timpul lui Iancu de Hunedoara și a domniei fiului său, Matia; se vor găsi în diferite relații, fie de concurență, precum în acest caz, fie matrimoniale, cu familia Măcicașenilor, care – deși se poate compara cu a Mâtnicenilor – nu a ajuns să aibă aceeași forță (vezi Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania între anii 1440-1514*, București, 2000, p. 287-290).

⁴ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, ed. Nicolae Densușianu, tom II, vol. 2 (1451-1510), București, 1890, doc. X, p. 14-15.

⁵ Ioan-Aurel Pop, *Din mâinile valahilor schismatici*, București, 2011, p. 64.

⁶ *Ibidem*, p. 64-67.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Pál Engel, *op. cit.*, p. 2.

acestea fiind acordate de stăpânire ca urmare a respectării unui set de valori: vechime, fidelitatea față de rege și prestarea de „credincioase servicii” (în special militare).

Umanitatea (atât la nivel de individ, cât și de grup) a fost preocupată în permanență de legitimarea unei stări de fapt a prezentului prin recurgerea la întâmplările trecutului. Era, de altfel, un fenomen frecvent întâlnit în toată Europa, fiind o metodă folosită în perioada medievală de toate regatele nou-fundate de „barbari” (și nu numai, ținând cont că până și Imperiul de la Constantinopol își justifica puterea – pe lângă vocația sa creștină, de răspândire și menținere a credinței în Hristos – de la gloria Romei; papalitatea și-a arogat și ea componenta temporală – pe lângă cea spirituală, care decurgea prin primatul Sfântului Apostol Petru, recurgând la trecut prin celebra *Donatio Constantini*). Astfel, cristalizarea unei autorități centrale (de obicei în combinație cu un proces de creștinare) în cadrul unui regat recent format era urmată imediat de un program ideologic care să justifice și să susțină legitimitatea stăpânirii; de aceea, s-au căutat genealogii cât mai îndepărtate, inițial în lucrările istorice ale anticilor greci și romani, iar mai apoi chiar în Biblie. În alte cazuri, s-au făcut comparații cu alte popoare antice, considerate mult mai nobile: de exemplu, istoricii goșilor, Iordannes și Isidor de Sevilla, vorbesc în operele lor despre măreția romanilor și a Imperiului lor, însă numai ca fundal al istoriei goșilor. Și aceasta pentru că, învingându-i pe primii, goșii au devenit astfel noii eroi ai istoriei, dovedindu-și superioritatea și dovedind că ei sunt aleșii Providenței⁹.

După descălecarea în Pannonia și crearea regatului odată cu Ștefan cel Sfânt, maghiarii nu au făcut nici ei o excepție, procedând în același fel. Fiind reprezentați de regalitate, ei au fost indicați în întreaga istoriografie medievală drept continuatorii tradiției hunice¹⁰. Cronicarii apuseni se întemeiau pe faptul că, în vechile descrieri antice ale romanilor, hunii nu se asemănau cu nici o altă populație cunoscută până la ei; iar maghiarii, prin raidurile lor deosebit de violente (întocmai ca în vechile descrieri ale atacurilor întreprinse de predecesorii lor geografici), inițiate din aceeași bază de operațiuni (Câmpia Pannoniei), profitau de confuzia creată de consonanța numelor *hun – hungar*¹¹, asemănându-se din punctul de vedere al identității cu hunii lui Attila. Astfel, preluând această idee din mediul intelectual occidental, cronicarii din spațiul Ungariei au susținut că Arpad și căpitanii săi nu au făcut altceva decât să își revendice moștenirea stăpânirii Pannoniei. Nu a mai contat că în acele zone au fost și alte stăpâniri după retragerea hunilor, deoarece, chiar dacă Regatul Ungariei era o creație istorică nouă, el își extrăgea legitimitatea din pretenția că era restauratorul unei vechi tradiții. Prin urmare, cei care controlaseră regiunea după decăderea hunilor nu fuseseră decât niște uzurpatori¹².

Tradiția descendenței hunice aparține timpului istoric profan, fiind precedată și de o tradiție a timpului istoric sacru, înrădăcinată în cuvintele cărții sfinte a creștinismului – Biblia; pentru a putea să-și aroge o origine veche, nobilă și legitimatoare, nu era îndeajuns ca poporul maghiar să se identifice cu un popor anterior, ci trebuia să își găsească strămoșii în cartea care a constituit, pe durata întregului Ev Mediu, referința de bază a spiritualității religioase europene (și nu numai). Astfel, în prima scriere istorică redactată la curtea regalității ungare, în care se vorbește despre originea biblică, *Gesta Hungarorum* a lui Anonymus, găsim capitolul „Scythia”, unde autorul îl pomenește ca

⁹ Stelian Brezeanu, *Identități și solidarități medievale: controverse istorice*, București, 2002, p. 163.

¹⁰ Pál Engel, *op. cit.*

¹¹ Patrick J. Geary, *Mitul națiunilor*, Târgoviște, 2007, p. 133.

¹² *Ibidem*, p. 134.

strămoș biblic pe Magog¹³: „Magog, filius Japhet et gens illa a Magog rege vocata est Moger”¹⁴. În următoarea lucrare din punct de vedere cronologic, *Chronicon Hungaricum* a lui Simon de Keza, scrisă la curtea regelui Ladislau al IV-lea Cumanul, urmează întrucâtva această direcție trasată anterior. Maghiarii se trag din stirpea lui Iafet, însă asemănarea se oprește aici, deoarece se abandonează pista raportării ca strămoș comun a lui Magog – cel mai probabil datorită culorilor sumbre cu care sunt pomenite țara și poporul lui Magog în cartea lui Ezechiel, dar mai ales în Apocalipsa lui Ioan¹⁵; astfel, maghiarii sunt acum urmașii uriașului Menroth, fiul lui Thana (fiul lui Iafet) și tatăl a doi copii, Hunor și Magor, strămoșii eponimi ai hunilor și maghiarilor: „Menrot gygans filius Thana ex semine Iafeth... et ibi duos filios Hunor scilicet et Mogor ex Eneth sua coniuge generavit, ex quibus Huni sive Hungari sunt exorti”¹⁶.

Totuși, legenda conform căreia maghiarii sunt urmașii hunilor a avut întâietate față de cea de inspirație biblică (aceasta trecând în plan secund), ideea continuității hunice constituind tradiția savantă și fiind perpetuată în mediul cult prin cronicile oficiale (dar și de scrierile externe). Un exemplu ar fi aceea a lui Simon de Keza, folosită mai apoi ca sursă de inspirație pentru alte scrieri ulterioare¹⁷, precum *Chronicon Budense*, *Chronicon Poseniense*, *Chronicon Pictum Vindobonense* sau cronică lui János Thuróczi. Era acceptată ca literă de lege până în perioada modernă, când Jozsef Budenz, un foarte bun cunoscător al limbilor indo-europene și turanice, a realizat că există mult mai multe legături ale limbii maghiare cu limbile finice decât cu cele turanice¹⁸. Maghiarii (mă refer la clasa conducătoare a acestora) și-au asumat această identitate hunică destul de repede și au folosit-o pentru a se defini ca grup, fiind universal acceptată la toate palierele societății din regat, din mediile culte trecând inclusiv în mediile populare. Devenea, cu vremea, o tradiție orală¹⁹, ale cărei ecouri răzbat și în actele de cancelarie – indirect, chiar și în documentul de față, după cum vom arăta.

Totuși, în Regatul Ungariei existau mai multe grupuri participante la regimul de stări, dar care nu își puteau revendica poziția socială prin apartenența la tradiția hunică (în afară de secui, care erau parte integrantă a tradiției). Acesta era și cazul comunităților de coloniști, în special germani (dar și valoni, flamanzi, francezi, italieni, spanioli – numiți în acte *hospites*), care aveau propriile legi (conform legilor carolingiene, devenite model, prin care unor persoane/grupuri li se recunoștea dreptul la folosirea legilor din locul de baștină în noile colonii/orașe fondate²⁰); de aceea, în documente regale le recunoștea privilegiile deținute și perioada pentru care le primeau. Cu

¹³ Magog este pomenit în Geneză (10:2) drept fiu al lui Iafet și în Întâia carte a Cronicilor (1:5); „țara lui Magog” mai era pomenită și în Ezechiel (38:2, 39:6), ultima referință fiind în Apocalipsa lui Ioan (20:8); am consultat *Biblia sau Sfânta Scriptură a vechiului și Noului Testament*, traducere de Dumitru Cornilescu (1924), București, 2012.

¹⁴ *Scriptores Rerum Hungaricarum Tempore Ducum Regumque stirpis Arpadianae Gestarum*, ed. Emericus Szentpetery, vol. I, Budapeștini, MCMXXXVII, (în continuare, *SRH*), p. 35.

¹⁵ *Biblia*, Apocalipsa lui Ioan (20:7-8): „Când se vor împlini cei o mie de ani, Satana va fi dezlegat și va ieși din temnița lui, ca să înșele neamurile care sunt în cele patru colțuri ale pământului, pe Gog și pe Magog, ca să-i adune pentru război”; se poate observa, din acest citat, de ce tradiția biblică nu a primat, în beneficiul celei hunice!

¹⁶ *SRH*, p. 143-144.

¹⁷ *Ibidem*, p. 269, 279, 281; vol. 2, p. 25, 30.

¹⁸ Judith Winternitz, *The 'Turanian' Hypothesis and Magyar Nationalism in the Nineteenth Century*, în *Culture and Nationalism in 19th Century Eastern Europe*, editori Roland Sussex, J. C. Eade, Ohio, Columbus, 1985, p. 143-155.

¹⁹ Stelian Brezeanu, *op. cit.*, p. 185-186.

²⁰ Patrick J. Geary, *op. cit.*, p. 198.

timpul, odată cu pierderea documentelor și sub influența Umanismului, în cazul sașilor transilvăneni se impune teoria conform căreia ei sunt urmașii direcți ai dacilor, bazându-se pe eroarea din opera lui Iordannes, care a făcut confuzia dintre geți și goți; această descendență îi făcea pe ei să fie cei mai vechi locuitori ai spațiului transilvănean, teorie care, la sfârșitul secolului XVI, nu era contestată de nimeni din cadrul Principatului²¹. A mai circulat în istoriografia de sfârșit a Evului Mediu ideea conform căreia sașii sunt urmașii saxonilor învinși de Carol cel Mare, pe care acesta i-ar fi mutat în Transilvania, dar aceasta nu a pătruns în conștiința populară²²; credem că tocmai din cauză că ar fi făcut din ei o populație înfrântă, care ar fi ajuns în spațiul pe care îl locuia după așezarea hunilor, deci poziția lor putând fi chestionabilă.

Luând un exemplu din afara Regatului Ungariei, cazul Poloniei este unul similar: deși în scrierile cronice medievale cu caracter narativ (*Gesta principum Polonorum*) Polonia este descrisă drept parte a Slavoniei, care începe ca întindere de lângă sarmați²³; mai circula și legenda lui Lech, Cech și Rus, care îi prezenta ca provenind dintr-un trunchi comun cu celelalte două popoare din legendă (boem și rus), fiind un fapt acceptat în epocă similaritatea limbilor slave; dar sub influența sarmatismului (care ia avânt în special în perioada Umanismului), *szlachta* poloneză își reneagă originea comună cu ceilalți slavi, marșând pe originea nobilă a anticilor sarmați²⁴. Deși ideea sarmatismului polonez a înflorit odată cu Umanismul²⁵, aceasta rezida în acest spațiu de mai mult timp – dovadă fiind folosirea ca semne heraldice a motivelor găsite pe anticele sigilii *tamga* încă din secolul XI, motive care se vor înmulți în perioada secolelor XV-XVIII²⁶. O altă populație din interiorul stăpânirii polone, aceea a cazacilor, a fost și ea influențată de sarmatism, căutând să-și găsească înaintași cât mai vechi și oprindu-se astfel asupra originii khazare²⁷.

La nivel individual sau de familie existau personaje cu influență sau chiar putere, care nu aveau posibilitatea de a-și justifica poziția socială prin originea hunică, prin coborârea dintr-o familie ilustră din momentul descălecării, din cauză că nu erau maghiari de origine, ci veniseră din afara spațiului la invitația unor regi. De aceea, în eventualitatea că nu se asimilau, se motiva prin relația personală pe care o aveau cu regalitatea: se poate observa, de exemplu, că peste o treime din nobilii trecuți în anexa cronicii lui Simon de Keza sunt de origine străină²⁸. În ceea ce privește persoanele nobile, atât Simon de Keza, cât și autorul anonim al *Cronicii Pictate de la Viena* lasă să se întrevadă ostilitatea vechii aristocrații maghiare față de noii veniți, care le amenințau pozițiile; însă, cu timpul, majoritatea elementelor alogene au fost integrate și asimilate de aristocrația de limbă maghiară, asumându-și aceeași origine ca și ea; asimilarea se producea aproximativ după a treia generație, dacă este să ne luăm după registrul antroponimic, care arată părăsirea numelor inițiale în detrimentul celor maghiare²⁹. În

²¹ Thomas Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, 1992, p. 73.

²² *Ibidem*, p. 80.

²³ *Gesta principum Polonorum (The Deeds of the Princes of the Poles)*, eds. Paul W. Knoll & Frank Schaefer, Budapest/New York, 2003, p. 12-14.

²⁴ P. M. Barford, *The Early Slavs*, London, 2001, p. 28.

²⁵ Tadeusz Sulimirsky, *The Sarmatians*, New York, 1970, p. 167.

²⁶ *Ibidem*, p. 154.

²⁷ Serhii Plokhy, *The Origins of Slavic Nations. Premodern Identities in Russia, Ukraine and Belarus*, Cambridge, 2006, p. 263.

²⁸ Erik Fügedi, *The Aristocracy in Medieval Hungary. Theses*, în idem, *Kings, Bishops, Nobles and Burghers in Medieval Hungary*, ed. J. M. Bak, London, 1986, p. 6.

²⁹ *Ibidem*, p. 7.

cazul familiilor nobiliare mai influente se alcătuiă o genealogie bine pusă la punct, reală sau fictivă. Aceasta preciza împrejurările în care strămoșii lor se așezaseră în regat, arătându-se și meritele pentru care fuseseră răsplățiți.

Totuși, cei care nu fuseseră asimilați încă (printre care și românii) trebuiau să își justifice apartenența la regimul stării nobiliare din cadrul Regatului Ungariei prin alte metode. Astfel, în actele de cancelarie (diplome de confirmare ale unor posesiuni, acte de danie, împuterniciri, decizii juridice etc.) este transcris, uneori, felul cum și-au dobândit poziția și împrejurările în care au reușit acest lucru, adică acele specificări constituind o modalitate de a-și dovedi calitatea de nobil. Dar în cazul în care își revendicau un statut doar pe baza tradiției – chiar dacă aveau o diplomă de confirmare a stării nobiliare, dar nu existau indicii care să arate în urma căror merite au dobândit-o –, cum își justificau condiția? Ținând cont că Transilvania era considerată un ținut cucerit, iar românii erau locuitorii ei, logic ar fi fost să-și piardă drepturile prin cucerire.

În cazul comunităților mai mici sau a nobililor de mai mică importanță, care nu aveau acte care să ateste vechimea drepturilor lor, se folosește frecvent sintagma *ab antiquo*³⁰ – un termen care nu dă o dată precisă, dar care capătă valoare tocmai datorită faptului că este confirmat de către un for superior (cancelaria regală, loc de adevărire etc.). Tot în aceste cazuri se mai folosesc expresiile *divi et catholici reges Hungariae*³¹ și *divos reges Hungariae*³², care plasează dobândirea drepturilor odată cu „fondarea țării”, momentul în care începea ordinea juridică. La descălecarea lor în câmpiile arcului carpatic, maghiarii erau păgâni, deci legile lor nu aveau valoare din punctul de vedere al dogmei creștine (ținând cont că Evul Mediu este o perioadă profund religioasă, în care spiritualul se îmbină frecvent cu temporalul); doar odată cu creștinarea se poate vorbi despre o „fondare” veridică a stăpânirii, cei care au adus ordinea creștină în haosul păgân fiind „regii sfinți” Ștefan I, ducele Emeric și Ladislau I; și este evident că sfințenia lor era un argument în plus pentru veridicitatea drepturilor celor care clamau această vechime.

Pentru a reveni la întrebarea de la început – de ce a fost folosită sintagma „o mie de ani” în acest document care îi desemnează ca subiect central pe români, după un excurs despre formarea identității în cadrul Regatului Ungariei? –, trebuie menționat că, în cronică lui Simon de Keza, în capitolul IV, partea 1, acesta vorbește despre români, afirmând: *Blackis, qui [...] fuere pastores et coloni, remanentibus sponte in Pannonia*³³; iar mai apoi în același capitol, partea 6, în care vorbește despre urmașii direcți ai hunilor (secuții), spune *sed cum Blackis in montibus confinii sortem habuerunt*³⁴. Aceste informații, care cel mai probabil trebuie să fi circulat și în tradiția orală, par să fie la originea sintagmei „o mie de ani”. Românilor li s-a creat astfel această tradiție, de stăpânitori străvechi, care se îmbina cu tradiția oficială maghiară, influențată și de ideile umaniste despre originea limbii lor (asemănătoare pentru străini cu limbile latine); le asigura vechimea pe teritoriile stăpânite (încă din timpul hunilor) și le dovedea statutul de oameni fideli ai stăpânirii hunice: de bună voie ar fi rămas sub conducerea hunilor (deci a înaintașilor maghiarilor), iar mai apoi au împărțit aceeași soartă cu secuții, nefiind în poziția unui popor cucerit. Respectiva concluzie are și o anumită logică, deoarece românii – popor care locuia într-un teritoriu intrat sub autoritatea regalității pe parcursul secolelor XI-XIII – nu ar fi putut să-și creeze o tradiție care să le ateste și să le

³⁰ De exemplu, în *DRH*, seria C, vol. XI (1356-1360), 1981, doc. 158, p. 148-150.

³¹ De exemplu, în Hurmuzaki, *op. cit.*, tom I, vol. 2 (1346-1450), doc. CCCCIV, p. 491.

³² *DRH*, vol. XIII (1366-1370), 1994, doc. 208, p. 330-332.

³³ *SRH*, vol. 1, p. 157.

³⁴ *Ibidem*, p. 162-163.

justifice drepturile și apartenența la starea nobiliară în cadrul Regatului Ungariei, bazându-se pe imaginea unui popor care s-a împotrivit cu armele și și-a pierdut drepturile în luptă împotriva acestuia; pentru că un eventual conflict i-ar fi făcut nu numai să nu aibă ce drepturi să pretindă, dar și să fie socotiți drept o stare „reacționară”, nedemnă de încredere, capabilă oricând să se răscoale ca să-și recupereze drepturile pierdute. Această posibilitate a românilor de a-și exercita în continuare drepturile (care contravenea regulii aplicate popoarelor cucerite, căzute în servitudine) – cu toate că nu se aflaseră printre populațiile care veniseră sub conducerea lui Arpad – poate fi explicată prin situația din timpul anterior vehiculării în mediul maghiar a originii hunice: pentru a se explica statutul românilor, circula ipoteza înțelegerii dintre mai-marii țării cu căpeteniile maghiare de la Esculeu, idee existentă în cronica notarului anonim al regelui Bela³⁵.

Se poate ridica și întrebarea dacă sintagma „o mie de ani” nu este transpusă doar de către instituția care a elaborat documentul, fiind imaginea pe care aceasta o avea asupra românilor, ca terță persoană: acest fapt, credem noi, susține cele expuse mai sus, pentru că mitul ce justifică apartenența la starea nobiliară, cu drepturi depline în cadrul Regatului Ungariei, era acceptat și recunoscut și de forurile înalte, fără alte obiecții; cel mai probabil, era o idee elaborată, cunoscută și susținută de către mediul cultural din care ea provenea, adoptată fiind și de vârfurile populației românești, întrucât li se potrivea în procesul de integrare în elita politică a regatului.

Bineînțeles că nu se poate vorbi despre o realitate istorică a colaborării românilor cu hunii (nefiind nici măcar formați ca popor și limbă în secolul VI!). Cel mai probabil, au fost cazuri de împotrivire la pătrunderea maghiarilor pe teritoriul Transilvaniei, nealăturându-se neapărat de bunăvoie lor³⁶; dar acestea nu au contat pentru elita românească a secolului XV, care s-a adaptat și integrat în tradiția mitului hunic, pentru a beneficia de recunoașterea drepturilor sale. În plus, nu știm dacă emitenții documentelor cunoșteau cu exactitate data așezării hunilor în Pannonia, pentru a adăuga o mie de ani, însă era o trimitere relativă care, din punct de vedere temporal, se situa între „dintodeauna” și „reîntorcerea” maghiarilor pe locurile stăpânite anterior de huni. Așadar, această viziune era un mit, ceea ce nu înseamnă că nu era credibil, deoarece, după cum afirmă și istoricul Alexandru Madgearu, „[...] mitul nu înseamnă nici minciună, nici fals [...], este tot o realitate, dar una imaginată”³⁷.

Oricum, indiferent de proporțiile pe care putem ghici că le avea această construcție în mentalul colectiv al românilor aflați sub coroana regală maghiară, trebuie luat în considerare faptul că puteau să existe mai multe teorii ale originii, cel mai probabil neexistând o viziune comună care să fie acceptată de către toate comunitățile românești. În primul rând, nu toată societatea își punea problema originii pentru a o corela cu situația contemporană, ci doar vârfurile ei; numai ele aveau contact într-un fel sau altul cu cercurile politice ale regalității și cu mediile culte ale epocii, cu care își corelau discursul. În al doilea rând, societatea medievală nu era unitară, ci una intens fragmentată, refractară la tendințele centralizatoare, spațiul transilvănean nefiind în nici un caz o excepție. Aici, pentru a exemplifica diferența dintre două viziuni distincte

³⁵ *Ibidem*, p. 67-68.

³⁶ După cum apreciază lingvistul maghiar Ambrus Miskolczy, legăturile de colaborare ale românilor cu maghiarii ar fi început chiar de la primele lor contacte. Așa s-ar explica de ce denumirile militare maghiare de *gyula* și *kende* au supraviețuit în numele unor localități locuite de români (Giulești) sau ale unor familii nobiliare (Câdea), deși acestea au fost abandonate de maghiari în secolul X (vezi Ambrus Miskolczy, *Romanians in Historic Hungary*, New Jersey, 2008, p. 12).

³⁷ Studiul introductiv al lui Alexandru Madgearu, în Patrick J. Geary, *op. cit.*, p. 9.

asupra originii în cadrul aceleiași etnii, se pot compara argumentele expuse mai sus, cu legenda lui Roman și Vlahata, despre originea românilor maramureșeni³⁸. Deși își revendică rădăcinile la „Râm” (cu specificația că se pune un accent pe antagonismul dintre vechea și noua Romă), din punctul de vedere al timpului ocupării spațiului geografic locuit și asupra căruia își revendicau dreptul de posesiune, situația este indiscutabil diferită: au fost așezați în zona Maramureșului, ca urmare a luptelor cu „tătarii”, cu acordul lui „Vladislav craiul” (personaj identificat istoric cu Ladislau cel Sfânt, probabil datorită tradiției recurgerii la nominalizarea unui rege „sfânt”); așadar, după așezarea maghiarilor în Pannonia și după constituirea regatului creștin al lui Ștefan. În ceea ce privește motivul pentru care li se cuvenea stăpânirea, se evidențiază lupta maramureșenilor împotriva tătarilor, pentru apărarea regatului, deci pentru credincioase fapte. Dar să nu uităm că această din urmă viziune a originii, una mai recentă, este scrisă într-un alt context, cu un alt scop și în alt spațiu, în afara Ungariei.

Un ultim aspect ar mai fi de menționat înainte de încheiere: deși se insistă pe contextul în care au ajuns să-și stăpânească posesiunile în raport cu regalitatea maghiară, sub a cărei oblăduire se aflau, nu planează nici un dubiu asupra latinității românilor. Este și firesc cumva, ținând cont că idei despre originea latină a românilor circulă nu numai în mediul aulic maghiar (după cum am văzut în primele lor cronici cunoscute nouă), ci și la nivel mai extins, încă din secolul XII, iradiind din mediul înalt educat din Constantinopol, de la cărturari precum Ioan Kynamos. Ajungeau apoi în perioada Renașterii să fie promovate de personalități precum Poggio Bracciolini și Enea Silvio Piccolomini. Accentul cade însă pe colaborarea lor timpurie cu hunii, antecesorii ducilor maghiari, deci implicit ai regalității.

CASE STUDY UPON A MEDIEVAL DOCUMENT
REGARDING THE ORIGINS OF ROMANIANS FROM THE KINGDOM OF HUNGARY
(Summary)

Keywords: document, origins, ancestry, imaginary, Romanians, Hungarians, Huns.

In the present study we intend to add a working hypothesis in which we speak about the way that Romanians from the Kingdom of Hungary perceived their ancientness and their origin, in relation with the way Hungarians perceived themselves, from the perspective of the Hunic origin, considering that we don't know the existence of such studies in the Romanian historiography. Origin and age were two important elements in the medieval mentality, being sources of rights and legitimacy. This is, however, quite difficult, due to particular lack of written sources on this subject, so that the analysis will be done on a single document that contains a different phrase, not found in other documents, the syntagma “a thousand years”. As a working method we used cross-checking the information from the document with hungarian Chronicles and comparison with the image of origins of another groups from that period.

---

³⁸ Petre P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române editate de Ioan Bogdan*, București, 1959, p. 158-159.